

Az európai védelempolitika mozgástere: belső nehezékek és az Atlanti-óceánon túlról érkező nyomások között

Vincze Hajnalka

A válságkezelés terén a civil és katonai eszközök közötti maximális összhangot hangsúlyozó európai hozzáállás messze a legalkalmasabb a jelen kihívásainak kezelésére. Mindazonáltal továbbra is kérdés, hogy vajon az európaiak képesek-e határozottan követni saját útjukat (ti. a technológiai fölény által nyújtott legyőzhetetlenségbe vetett hitétől elvakított Amerika kopírozása helyett). Annál is inkább problematikus ez a pont, mert az Egyesült Államok jó ideje – s ezúttal rendkívül éleslátón – beazonosította azt a két területet, amely kulcsfontosságú az európaiak függőségének tartósítása szempontjából. Eszerint az amerikai elsőbbség biztosítására és az európai emancipációs törekvések megtorpedózására mindenekelőtt a műveleti tervezés és parancsnoklás, valamint az önálló ipari-technológiai alapok terén kell különösen ügyelni.

Egyezések és különbözőségek

Korántsem véletlen, hogy az Unió kül-, biztonság- és védelempolitikája kapcsán a „közös”(common), s nem pedig az „egyetlen” (single) jelzőt használjuk, mint az euró. Valójában az európai pénzzel szemben ezeken a területeken az uniós politika nem lép a tagállami kül- és védelempolitikák helyébe, hanem csupán hozzáadódik azokhoz. Következésképpen közös politika csak ott és akkor jelentkezik, ahol és amikor a huszonöt nemzeti politikából valamiféle metszet rajzolódik ki. Számunkra tehát annak szemrevételezése az érdekes, hogy vajon a Huszonötök hozzáállásában biztonság- és védelempolitikai vonalon melyek a már-már természetesnek mondható egyezések és különbözőségek. Ezek segítenek ugyanis beazonosítani, hogy mi az, ami segíti, illetve mi akadályozza a közös megközelítésmódot és gyakorlatot.

Mindenekelőtt érdemes világosan elkülöníteni egymástól általában a biztonság, valamint szigorúan véve a stratégia területét. Ezáltal első látásra szembeűnik, hogy amit a tagállamok az Unióban jelenleg létrehozni igyekeznek, az egyfajta funkcionális biztonsági kultúra, amely rendkívül rokonszenves, sőt időnként hasznos is lehet, ám egyelőre köze sincs semminemű kimondottan stratégiai nevezhető megfontoláshoz.

Ugyanakkor ami a biztonsági kérdések általános megközelítését illeti, e tekintetben jelentős – földrajzi, történelmi, kulturális tényezőkre visszavezethető – egybeesés tapasztalható az európai országok között. Ez már rögtön a különböző kihívásokhoz való hozzáállásban megmutatkozik. Ahelyett, hogy beleesnének az „új fenyegetésekkel” riogató szóvirágok csapdájába, az európaiak azt hangsúlyozzák, hogy ezek a veszélyek nem választhatók el regionális, gazdasági-társadalmi és politikai kontextusaiktól. Tartós megoldásokhoz a tüneteken túl, a válságok és konfliktusok gyökereivel kell foglalkozni. Mert az „új” kihívásokról szóló ködösítés mögött nagyon is régi anomáliák és feszültségek tömege található. A válságkezeléshez való európai hozzáállás másik jellemzője a jogszerűséghez és a multilaterális keretekhez való ragaszkodás. Nem annyira elvontan moralizáló, mint inkább határozottan pragmatikus megfontolásokból. Kontinensünk tapasztalata ugyanis azt mutatja, hogy kizárólag az ilyen módon elért megoldások garantálhatják a legitimitást, azon keresztül pedig a hosszú távú stabilitást. A megvalósítás módjára vonatkozóan a hangsúly a bevetett eszközök arányosságára, továbbá a választott stratégiának a politikai célokba való illeszkedésére kerül. Ennek érdekében a civil és katonai dimenzió közötti maximális összhangot valamennyi fázisban igyekezni kell megtalálni és előmozdítani.

Mindezek az egyezések a biztonsági kultúra területén mégsem – távolról sem – vezetnek egy akár cseppnyit is koherensnek mondható stratégiai koncepcióhoz. Amint ugyanis a kifejezetten stratégiai tartalomhoz érünk (magyarán a szuverenitás alapú, geopolitikai megfontolások által vezérelt, hosszú távú elképzelésekhez), az Európai Unió egyszerre két ponton is megfeneklik: a tagállamainak zömét jellemző naiv pacifizmus, illetve a szolgálalkú atlantizmus zátonyán. A felelősségtől való általános viszolygástól vezérelve ezek az országok inkább homokba dugják a fejüket. Márpedig aki elutasítja az erőt, az az erőtlenséget választja, aki pedig az alárendelődés mellett dönt, az a függőséget vállalja. A kettő eredménye a teljes hiteltelenedés, és bárminemű tárgyalási pozíció egyszer s mindenkorra való elvesztése. Az önálló döntési és cselekvési képességeinket biztosító stratégiai hozzáállás és eszközök nélkül Európa saját magát törli le a világ térképéről.

Mindezt úgy, hogy semmi nem kényszerít rá bennünket. Ellenkezőleg: a biztonsággal kapcsolatos elképzeléseink különösen alkalmasak volnának a jelenlegi környezet kezelésére (feltéve persze, hogy rendelkezünk a megvalósításukhoz szükséges politikai akarattal és stratégiai támasztékokkal). Sir Rupert Smith brit tábornok pár nappal ezelőtt, január 19-én Javier Solana EU kül- és biztonságpolitikai főképviselelő jelenlétében mutatta be „Az erő hasznosságáról: a háború művészete a modern korban” című könyvét. Sir Rupert pontosan tudja miről beszél, amikor az amerikai doktrínákban és gyakorlatban túlhangsúlyozott erő haszontalanságát fejtegeti. Annak idején ő volt az Öböl-háborúban ténykedő brit csapatok, majd a boszniai ENSZ-erők parancsnoka, később pedig a NATO európai erőit irányító amerikai parancsnok helyettese. Mindezzel a tapasztalattal a háta mögött Rupert Smith úgy véli, hogy a katonai struktúrák zöme – köztük a NATO – mára elavult. Szemben például az Unió keretei között formálódó védelempolitikával, mely a civil és katonai képességek közötti összehangolásra alapoz. A brit tábornok szerint valamennyi ország közül Amerika tud majd a legnehezebben alkalmazkodni a jelen helyzethez, mégpedig a technológiai-ipari fölénybe vetett megingathatatlan hite okán.

Amerikai elszántság és logika

Mindezen evidenciák ellenére a transzatlanti kapcsolatot ma egyik oldalon az európai vezetők többségének önkéntes alárendelődése és vak Amerika-kopírozása jellemzi, a másikon pedig az Egyesült Államok európai „partnereire” vonatkozóan jól bejáratott és rendkívül koherens politikája. Mert a közhiedelemmel szemben Washington Európa-politikájában nem voltak törések és nem szenved semmiféle kétértelműségtől. Alaposan átgondolt formában, és figyelemreméltó következetességgel nyilvánul meg. Már amennyire persze az amerikai pszichológia ezt engedi, illetve a realitásokkal való szembenézés európai elutasítása teret biztosít a számára.

A napjainkban divatos teóriákkal ellentétben sem George Walker Bush kormányra kerülése, sem 2001. szeptember 11., sem az iraki háború nem jelentett fordulópontot az amerikai politikában. Ezek a mindent összevetve csupán mellékszálát jelentő epizódok legfeljebb felgyorsították és felszínre hozták a washingtoni magatartás bizonyos mélyebb tendenciáit. E magatartást gyakorta szokás – tévesen – ambivalensként beállítani. Rámutatva az állítólagos kontrasztra az európai integrációt általában támogató amerikai hozzáállás, illetve a képességbeli hiányosságai miatt oly sokat kárhozottatott Európa előrelépései láttán Washingtonon rendszerint úrrá levő paranoia között. Valójában nincs ebben semmi különös. Az Egyesült Államok támogatja az európai integrációt – azokon a területeken és addig a pontig, ahol és ameddig ez számára hasznos, vagy legalábbis indifferens. Egyúttal azonban

így vagy úgy, de igyekeznek megtorpedözni minden olyan próbálkozást, amely az európaiakat jelenlegi kiszolgáló szerepük fölé emelné, és független partneri státuszt biztosítana számukra.

Mint azt a washingtoni kül- és védelempolitikai szféra vezéralakjaként számontartott Zbigniew Brzezinski fogalmazta meg roppant lényegretörően: „Egy katonailag felemelkedő Európa félelmetes vetélytárs lehet Amerika számára. Óhatatlanul kihívást jelentene az amerikai hegemoniára. Egy politikailag erős Európa, mely katonailag már nincs az Egyesült Államok függőségében, elkerülhetetlenül megkérdőjelezné az amerikai dominanciát és az Egyesült Államok felsőbbbségét nagyjából a Csendes-óceán térségére korlátozná”. E forgatókönyvet elkerülendő Washington mindig bizton számíthat az európai elitek nagy részének szolgálékúságára, gyávaságára és/vagy rövidlátására. Ezzel egyidejűleg pedig Amerika a maga részéről briliáns stratégiát követ az öreg kontinensen való domináns helyzetének tartósítására.

Az Egyesült Államok ugyanis – roppant racionális alapokon – már jó ideje beazonosította azt a két területet, amely kulcsfontosságú az európaiak függőségének fenntartása szempontjából. Eszerint az amerikai elsőbbség biztosítására és az európai emancipációs törekvések megtorpedőzésára mindenekelőtt a műveleti tervezés és parancsnoklás, valamint az önálló ipari-technológiai alapok terén kell különösen ügyelni. A NATO belső működése felettébb sokatmondó e tekintetben. 2005-ben például a NATO-műveletekhez vezényelt összesen 1900 amerikai katonára 45 amerikai tábornok jutott (vagyis 42 katonánként egy). Köztük természetesen a Szövetség európai erőinek főparancsnoka, mely poszt a NATO létrehozása óta az Egyesült Államok elnöke által kinevezett amerikai főkatonának van fenntartva. Ami végső soron akár érthető is, lévén hogy a NATO európai erőinek első számú parancsnoka egyben az amerikai hadsereg 91 európai, afrikai, illetve közel-keleti országot lefedő USEUCOM parancsnokságának vezetője is. E szembeszökő összeférhetetlenségi anomáliáról persze hiába keresnénk bármit is a Szövetség dokumentumaiban. Annál is inkább, mert van még egy poszt, amely kezdettől az amerikaiak vadászterületeként van nyilvántartva. Nevezetesen a NATO fegyverzeti és beszerzési ügyekért felelős vezetőjének funkciója, aki a főtitkár e kérdésekben illetékes helyetteseként ténykedik. A leglényegesebb stratégiai területek saját ellenőrzés alatt tartására irányuló amerikai szándék tehát e tekintetben is leplezetlenül megmutatkozik.

Mindazonáltal Washingtonnak ezek az erőfeszítései élesen szembemennek az erőviszonyok alakulásával, és az európai szuverenitás egyre nehezebben szőnyeg alá seperhető követelményével egyaránt. Miként jelzi ezt az EU Katonai Törzsén belül egy ún. műveleti tervezési sejt létrehozása, a MILEX 05 elnevezésű, a NATO tervezési és parancsnoki struktúráinak felhasználása nélkül nemrég lefolytatott gyakorlat, vagy éppen a Galileo műholdas navigációs rendszer útnak indítása. Azon túlmenően, hogy európai szempontból felettébb logikus és szükséges fejleményekről van szó, ez a folyamat egyúttal – amennyiben végigvizsgáljuk – egyedülálló esélyt jelent egy valódi, ezúttal már kölcsönösségen alapuló transzatlanti partnerség számára.

(Vincze Hajnalka, Az európai védelempolitika mozgásteré: belső nehezekek és az Atlanti-óceánon túlról érkező nyomások között, konferencia előadás, budapesti Francia Intézet, 2006. január 27., 11 369 karakter)